

Berounský, Daniel

Katalogy textů a lexikální příručky

In: Berounský, Daniel. *Archaická tibetská literatura : (7.–10. století)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 138-154

ISBN 978-80-210-6358-7; ISBN 978-80-210-6361-7 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128571>

Access Date: 01. 04. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Katalogy textů a lexikální příručky

Úvodem

V dosavadním přehledu literatury se pozornost soustředila především na původní tibetské texty a buddhistická literatura zůstala poněkud stranou. Výše představené písemné památky tu byly zdůrazněné zejména pro jejich důležitost při náhledu na autochtonní tibetskou literaturu i pro jejich význam z hlediska historického.

Při pohledu na buddhistickou literaturu tohoto období by se mohla nabízet otázka, do jaké míry lze překlady buddhistické literatury z cizích jazyků považovat za „tibetskou literaturu“. V případě Tibetu je však naprosto zřejmé, že tato překladová buddhistická literatura následně natrvalo ovlivnila pozdější vlastní tibetskou literární produkci, která ji v mnohém přijala za svůj vzor. Už v císařském období došlo k mohutné vlně systematického překládání buddhistických textů nejrůznějších žánrů do tibetštiny. To je skutečnost, která radikálně proměnila písemnictví Tibetu.

Nejistou však zůstává míra vlivu buddhistických textů na širší společnost v Tibetu během císařského období. Rychlost jejich překládání i jejich množství mohou svědčit o tom, že se ve společnosti prosazovaly jen pozvolna, a v této době ovlivňovaly především vládnoucí vrstvy. Nesmírné množství těchto textů také představuje překážku pro vytvoření si jasné a jednoznačné představy o procesu překládání a reálného vlivu těchto buddhistických textů na společnost v jednotlivých obdobích císařského období Tibetu. Bezpochyby se však jejich vliv stupňoval v následujících staletích.

Zmínky o raných překladech buddhistických textů v (daleko pozdějších) buddhistických kronikách spojují první překlad s legendou o vytvoření písma Thönmi Sambhótou v 7. století. Objevují se v nich vyprávění o jeho překladech několika sanskrtských textů vztahujících se ke kultu Avalókitéšvary do tibetštiny (především *Kárandavjúha-sútry*).

Ať již je to součástí pozdější legendy či nikoliv, je zřejmé, že jedny z prvních překladů buddhistických textů pocházejí z 8. století, z doby vlády císaře Thisong Decäna

(756–797). Nejstarší buddhistická kronika *Bažä* (*Dbā' bzhad*) zmiňuje první překladatele v čerstvě založeném klášteře Samjä (*Dbā' bzhad*, srov. Diemberger, Wangdu 2000, str. 69–70):

Před stavbou chrámu Ba Salnang (Dbā' gsaṅ /gsal/ snang) přijal (mnišské) sliby a bylo mu dáno jméno Ješe Wangbo (Ye shes dbang po). Aby se „nositelé řeči“ (knihy, gsung gi rten) šířili, mnoho synů a synovců „ministra-strýce“ (zhang blon), např. Čhim Legzig (Mchims legs gzigs), mělo být vzděláno v jazyce Indie. Nicméně jen Šákja Prabha (Shakya pra bha); syn Čhim Anua (Mchims a nu), Vairóčana (Bai ro tsa na); syn Paöra Nadö (Pa 'or Na 'dod), Ba Ratna (Dbā rad na); syn Ba Maziga (Sba rma gzigs), Žang Lhabu (Zhang lha bu); syn Žang Ňazanga (Zhang Nya bzang), Nanam Secän (Sna nam bse btsan) a Šüpo Khongleb (Shud po khong slebs) byli schopni se jej naučit, ostatní odmítli.

V glosách přidaných k tomuto textu jsou poté zmíněné překlady několika konkrétních textů těmito překladateli. Glosa zmiňuje překlady tantrických textů z indických jazyků: *Džampäl Krijá* a *Upaja* (druhé je jen žánrem textů). Přestože se v přeloženém odstavci zmiňuje jen jazyk Indie, v glose pod ním jsou překvapivě jmenováni především překladatelé z čínštiny (*Lha lung klu gong*, *Beg zla gong*, *Brang ka legs gong*, *Mgo 'bom yul gong* a *'Dan ma rtse ma*) a jejich překlady textů jako *Diamantová sůtra* a *Do Salu Džangpa* (*Mdo sa lu ljang pa*). Byť není známo, v které době byla glosa přidaná, naznačuje, že překládání se v této době dalo často z čínštiny. Jmenuje daleko více překladatelů z tohoto jazyka než z jazyků indických a navíc krátká zmínka z kroniky *Bažä* hovoří i o tom, že císař Thisong Deucän později litoval, že nebylo přeloženo více textů z čínštiny (Diemberger, Wangdu 2000, str. 90).

Z této rané doby pozdější kronikářská tradice vyzdvihuje tzv. „tři velké“ překladatele (*che ba gsum*), kterými jsou Pagor Vairóčana (*Pa gor bairo tsa na*), Ba Ratna (*Rba rad na*) a Šüpo Khongleb (*Shud pu Khong slebs*). Z nich ční především první jmenovaný, kolem kterého v pozdějších dobách vyrostlo množství vyprávění s mytickými prvky. Zůstává velkou postavou zejména pro pozdější tradici *ningma*, které mu připisuje i autorství množství nalezených textů-pokladů (*gter ma*). Je postavou důležitou i pro pozdější *bön*, podle pozdější tradice měl uschovat některé její textové „poklady“ (*gter*).

Je zřejmé, že v této rané době byly buddhistické texty překládané značně živelně. Ve srovnání s pozdějším obdobím byly pro překlady daleko častěji užívány čínské texty, ale i díla z Chotanu.

Překladatelská aktivita v císařské době dosáhla svého vrcholu za vlády císařů Sänalega (alias *Khri lde srong btsan*, 802–815) a Ralpačana (alias *Khri gtsug lde btsan*, 815–841). Za vlády těchto dvou panovníků došlo k systematické podpoře překládání textů zejména z indických jazyků. Došlo také k revizi již přeložených textů, sjednocení tibetské buddhistické terminologie a reformě jazyka. Je to i doba, ze které se v daleko větší míře dochovala svědectví o překladatelské činnosti.

Během vlády těchto panovníků, tj. od počátku 9. století, v tibetských překladech naprosto převážily původní indické texty a vliv čínských se téměř vytratil. Z iniciativy císařského dvora byly vytvořené překladatelské týmy složené z indických učenců a tibetských mnichů, které neměly na starost jen překladatelskou činnost. Jejich úkolem bylo i sjednotit buddhistickou terminologii v tibetštině a zrevidovat starší překlady. I v relativně pozdní kronice *Zrcadlo králů*, která jen stručně pojednává o vládě Ralpačana, je tato skutečnost zmíněná mezi jeho hlavními počiny (Sönam Gjalchän 1998, str. 201):

...pozval indické pandity Džinamitru, Šíléndrabódhiho, Dánašilu a další. Locáwové Kawa Palceg (Ka ba dpal gtsegs), Lü Gjalchän (Klu'i rgyal mtshan) [z klanu] Čogro a bande Ješede (Ye shes sde) překládali posvátné knihy. Všechny překládané texty byly jazykově nově přehlednuty, zredigovány a zrevidovány ze tří hledisek...

Daný odstavec zmiňuje slavná překladatelská jména, která jsou podepsaná pod překlady obrovského množství textů. Ty jsou v dnešní době zahrnuté v autoritativních sbírkách Kangjuru a Tängjuru. Stáli i za tzv. „velkou revizí“ (*skad gsar bcad*) starších překladů buddhistických textů, která sjednotila terminologii překladů, provedla jazykovou reformu, a stanovila závazně, jakými tibetskými termíny se mají jednotlivé sanskrtské výrazy překládat. Ve většině případů tak jejich editorská práce překryla možné starší překlady textů, z nichž se některé fragmenty objevují snad jen v dokumentech z Tun-chuangu či vzácně v neobvyklých edicích Kangjurů.

Například překladaatel Bande Ješede je zmíněný v kolofonech téměř 350 titulů Kangjuru, většinou spolu s některým z indických učenců. Některé z textů překladatelské týmy

jen revidovaly, některé přeložily, ale vše se narozdíl od rané doby odehrávalo v rámci širší skupiny překladatelů tibetských a indických.

Tibetské kroniky často omylně zaměňují jména obou zmíněných panovníků Sänalega a Ralpačana, vlastními jmény Thide Songcäna a Thide Cugcäna (*Khri lde srong brtsan* a *Khri lde gtsug brtsan*). To je pravděpodobně důvodem, proč se v nich tato překladatelská aktivita, včetně „velké revize“ a přizvání indických učenců, připisuje omylně a poněkud schematicky jen vládě druhého z nich, Ralpačana (815–841). Je zřejmé, že za počátkem tohoto procesu stál císař Sänaleg, syn císaře Thisong Decäna a jeden z nejhroliřejších příznivců buddhismu mezi tibetskými císaři. Za císaře Ralpačana tato překladatelská aktivita jen pokračovala.

Vláda těchto dvou císařů znamenala konečné prosazení se buddhismu v tibetské společnosti. Zároveň však předznamenala pád mocné Tibetské říše. Tibetské kroniky Ralpačanovi připisují vyhlášení zákona, kterým byly tibetské kláštery nejen osvobozené od daní, ale naopak každému z mnichů mělo stravu zajišťovat sedm rodin. Tyto rodiny jim v podstatě patřily a kláštery tak začaly vlastnit velký majetek. Staly se důležitými mocenskými centry a počaly konkurovat šlechtickým rodům. Tedy počátek tradice, která přetrvala až do 20. století. Při mohutném zakládání nových klášterů za vlády těchto panovníků je patrné, že to vedlo i k vyčerpání společnosti, již tak zchudlé předchozími válkami. Zdá se, že za vlády Ralpačana došlo také k distribuci základních textů mezi obyvatelstvo ve snaze obrátit je k buddhismu. Kronika *Hostina učenců* se zmiňuje o nařízení císaře Ralpačana, podle kterého měl být potrestán vydlobnutím oka každý, kdo úkosem pohlížel na mnicha (Dpa' bo gtsug lag phreng ba 2003, str. 420). Z tohoto detailu lze odvodit, že mezi zchudlým obyvatelstvem sílily nálady proti buddhistickým mnichům, které přispěly k pádu Tibetské říše nedlouho po konci vlády Ralpačana.

Kronika *Hostina učenců* popisuje události kolem „velké revize“ následovně (Dpa' bo gtsug lag phreng ba 2003, str. 416–417, srov. Nyang nyi ma 'od zer 1988, str. 389–392):

Dříve se za vlády jeho otce, božského syna, objevilo v tibetštině mnoho neznámých termínů. Při překládání z jazyka nejrůznějších zemí; Číny, Chotanu, Magadhy, Zahor, Kašmíru; bylo patrné, že množství termínů bylo přeloženo různým způsobem. Byly tak nesrozumitelné a působily obtíže ve studiu. Bylo vydáno nařízení, aby učenec východu áčárja Džinamitra, Suréndrabódhi, Šílénrabódhi, Bódhimitra spolu s tibetským učencem Dharmarakšitou,

Dharmatášílou, učeným překladatelem Džňanasénou, Džajarakšitou, Maňdžušrívarmanem, Ratnéndrašílou a dalšími, přeložili výrazy vyskytující se v Učení malého i velkého vozu v souladu s [jejich významy] v jazyce Magadhy. Pro umožnění studia všem se nikdy nemělo odchýlit od tohoto daného autoritativního způsobu překladu. Aby nedošlo k pomýlení, bylo nařízeno sepsat jejich seznam. Tito překladatelé a učenci; zejména Džinamitra, Današila a Žang Ješe De, známi jako „trojice dobrotivých učenců-překladatelů“, opravili všechny předchozí překlady během velké revize. Odstranili archaické a nesrozumitelné termíny a učinili je srozumitelnými v souladu s dobou i místem. Aby ubylo zápisu, upustili od zapisování ma jako mya, od přidaného da (da drag), od rozšiřujícího a (a chung) a dalších. Přesně zanesli jednotlivé základní texty i jejich rozsah do katalogů, a tak se objevily katalogy Phodang Dänkarma z doby Thisonga (i.e. Thide Songcäna, Sänalega) a pozdější katalogy Čimphuma a Phangthangma.

Úryvek z kroniky *Hostina učenců* tedy obsahuje narážky na jakési lexikální příručky sloužící především jako soupis závazných tibetských ekvivalentů pro jednotlivé sanskrtské termíny. Poté hovoří o třech katalozích přeložených textů, které jsou pojmenované podle lokalit. Z nich lze tedy vyčíst, kde se tato překladatelská aktivita konala. Jsou to tři místa: palác Dänkar / Lhänkar (*Ldan kar* či *Lhan kar*) v údolí Jarlungu, klášter Phangthang Kamä (*'Phang thang ka med*) v horní východní části údolí Jarlungu¹¹⁰ a chrám v Čchimphu (*Mchims phu / pu*) u kláštera Samjä. Zmínky z tibetských textů hovoří i o tom, že do těchto míst byly distribuované i „lexikální příručky“ sloužící ke kodifikaci překladů sanskrtské terminologie.

Lexikální příručky se dochovaly připojené ke katalogům přeložených textů a došly k nám především zahrnuté v edicích Tängjurů; zmínky o nich se objevují i v katalozích několika edic Kangjurů.

¹¹⁰ Tak alespoň identifikují lokalitu autoři překladu kroniky Bažä, srov. Diemberger – Wangdu 2000, str. 46, pozn. 107, mapa viz Sørensen – Hazod – Gyalbo 2005, str. 13–14 (uvedené jako Rdo pho brang).

Mahávjutpatti

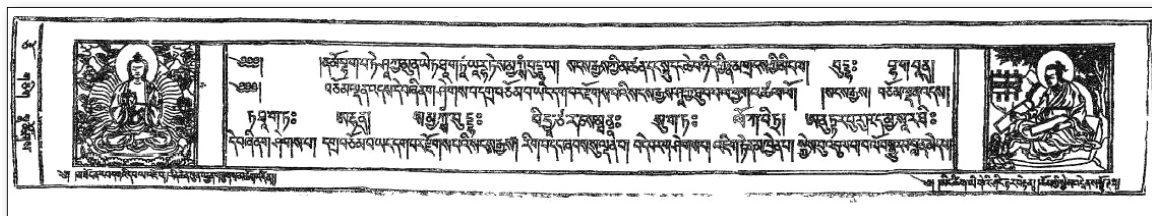
Ze zmíněných „lexikálních katalogů“ je nejznámější tzv. Mahávjutpatti, jehož tibetský titul by se dal zhruba přeložit jako *Velký [spis] o přesném způsobu porozumění [slovům a termínům]* (*Bye brag tu rtogs byed chen po*). Definitivní podoba textu pochází pravděpodobně z doby konce vlády císaře Sänalega, pravděpodobně z roku 814, ale vznikal nepochybně již v době před jeho vládou. Spis obsahuje téměř 10 000 hesel, ve kterých je daný sanskrtský termín přeložený do tibetštiny. Podobá se tedy slovníku, ale tento spis znamenal více než slovník. Byl ustanovením závazné normy pro překládání.

Text Mahávjutpatti byl ve třech svazcích; první z nich obsahoval terminologii tzv. hínajány (malého vozu), druhý mahájánské termíny a ve třetím svazku se objevovaly seznamy zvláštní terminologie. Termíny nejsou řazené abecedně, ale tematicky ve 275 okruzích. Spis Mahávjutpatti vydal „otec tibetanistiky“ Alexandr Csoma de Kőrös jako Sanskrtsko-tibetsko-anglický slovník. Sanskrť a tibetštinu v něm jen doplnil o angličtinu (de Kőrös 1910, 1916, 1944).

Cristina Sherrer-Schaub upozornila na skutečnost, že pořadí slov v některých částech Mahávjutpatti částečně následuje pořadí termínů, tak, jak se postupně objevují v textu *Ratnaméghasútry* (*Chos dkon mchog sprin*, viz Sherrer-Schaub 2002). Je tudíž nanejvýš pravděpodobné, že základ katalogu vznikl při překládání tohoto textu. Dochovaly se dvě verze Mahávjutpatti zastoupené v pekingském (č. 5832) a dergeském (č. 4346) vydání Tängjuru. Dochované edice tohoto textu neobsahují žádné podrobnější úvody či kolofony. Ve verzi pekingského Tängjuru se v závěru objevuje jen poznámka, že dílo bylo „uspořádáno mnoha učenci“.

Později byly v Tibetu k tomuto textu přidávány i čínské a mandžuské ekvivalenty a na základě tohoto katalogu tak vznikaly multi-jazykové příručky (z nichž poslední viz Mu dge bsam gtan 1996, přibližně 45 000 sanskrtských slov zkompileovaných ze starších tibetských příruček a biligvních textů).

Přestože daný text vypadá jako slovník, prvotním záměrem vytvoření tohoto textu byla kodifikace a sjednocení terminologie používané pro překlady indických textů.

Obr. 19: Titulní list Mahāvjutpatti z dergeského Tängjuru (TBRC). Napravo je zobrazený Thönmi Sambhóta, údajný vynálezce tibetského písma

Madhjavjutpatti

Jinou dochovanou „lexikální příručkou“ je text známý spíše pod názvem, který by se dal přeložit jako *Ustanovení slov*, *text o rozsahu* *dvou bampo*¹¹¹ (*Sgra sbyor bam po gnyis pa*), ale také zmiňovaný pod názvem *Střední [spis] o přesném způsobu porozumění [slovům a termínům]* (*Bye brag tu rtogs byed 'bring po*) či pod sanskrtským ekvivalentem *Madhjavjutpatti*. Dvě verze tohoto textu se dochovaly v pekingské (č. 5833) a dergeské (č. 4347) edici Tängjuru, ty jsou někdy zmiňované jako „kanonické verze“. Mimo ně byla v roce 2003 publikovaná další rukopisná verze nalezená v Centrálním Tibetu (viz Rta rdo 2003) a objeveny dva fragmenty mezi dokumenty z Tun-chuangu (IOL 76, PT 845). Vzácným nálezem je rukopisná verze z kláštera Tabo (RNo. 129), která vykazuje jiné čtení první části a je možné, že je starší verzí, která ještě neprošla finální revizí. Může tak pocházet z období před rokem 814, který je přijímaným datem pro vznik finální verze tohoto textu, a může sloužit jako cenné svědectví o procesu unifikace tibetské buddhistické terminologie. Detailně se okolnostmi vzniku tohoto textu zabývala Cristina Scherrer-Schaub (2002), která spojuje vznik této verze z Tabo s výnosem císaře Thisong Decäna (zmiňovaném ve verzi z Tabo), který měl pronést v roce 783 či v roce 795.

Text obsahuje tři základní části, z nichž tu bude pro důležitost porozumění okolnostem vzniku těchto příruček věnovaná větší pozornost úvodní části:

¹¹¹ Míra délky textu, někdy udávaná jako 300 šlók (čtyřverší). Ovšem význam je nejistý, výraz *gnyis pa* může být i řadovou číslovkou a znamenat „druhý svazek“. Otázkou je, co bylo oním prvním. Text tibetského autora se domnívá, že oním prvním byl spis Mahāvjutpatti (Chi med tshe ring 2007).

i. V **úvodní části** se objevují zajímavé zmínky o překládání buddhistické literatury zmiňující nejprve vládu Thide Songcäna (Sänalega) a jmenující tehdejší překladatele. Části tohoto textu byly zřetelně inspirací pro autora výše citované kroniky *Hostina učenců* (Rta rdo 2003, str. 70):

V roce koně (814) pobýval císař Thide Songcän v paláci Kji Ončando (Gi'i/Skyi'i 'on can do/rdon). Staré i nové armády ze západu i východu se sešly na velkém shromáždění. Posel Karluků (Gar log) přednesl zdravici. Veliký ministr Žangthizung Ramšag (Zhang khri gzung ram shags) a ministr Mangdže Lhalö (Mang rje lha lod) spolu s dalšími získali z Číny bohatou kořist. Všichni jednotlivci byli odměněni nádobami, a koni (?? rnga rta ba mar) až po jednotlivé ministry-strýce. V odplatu za dobré služby [císař pronesl]: Ať východní učenci áčárja Džinamitra, Suréndrabódhi, Šíléndrabódhi, Dánašila, tibetský učenec Ratnarakšita, Dharmatášila, umný překladatel Džňanaséna, Džajarakšita, Maňdžušrivarma, Rendrašila a další, při překladech z indického jazyka do tibetštiny zapíší jednotlivé výrazy do seznamu. Ať nikdy nedojde k odchylce od onoho autoritativního způsobu překladu a je tak umožněno studovat všem.

Text tedy připisuje hlavní císařský výnos (*bka' bcad*) o „velké revizi“ a reformě pravopisu ne Ralpačanovi, tak, jak by nás v tom chtěly utvrdit pozdější buddhistické kroniky, ale předchozímu císaři Sänalegovi.

Následně se však text zmiňuje o dřívějším „ediktu“ (*bka' bcad*) „otce-božského syna“ (*lha sras yab*), kdy měli překladatelé sepsat v přítomnosti císaře seznam slov. Po pasáži věnující se způsobům správného překládání pak znovu přichází na řadu zmínka o dalším „dřívějším“ ediktu (Rta rdo 2003, str. 73):

V přítomnosti dřívějšího „otce-božského syna“ (yab lha sras) se shromáždili učenci a překladatelé [a on] vydal příkaz: „Překládejte závazně podle způsobu překladu Ratnaméghasútry a Lankávatárasútry! Nikdo nebude vytvářet slova a zavádět nové slovo mimo takto závazně daný způsob překládání. Když však vznikne v překladatelských komunitách potřeba vytvořit nové slovo, předloží k vyslechnutí žádost k „shromáždění Buddhovy tradice“ (bcom ldan 'das kyi 'dun sa) v paláci a do „háje edice dharmy“ (dharma zhu chen tshal pa'i grva) po prozkoumání zda ono slovo schází a nebylo dosud přidáno, prozkoumá-

ní druhu onoho slova; toho, v jakém jazyce se objevuje. Podle jejich výnosu pak po jejich prozkoumání bude přidáno do seznamu.

Text tedy zmiňuje tři různé edikty císařů, kteří se pokoušeli ustálit způsob překládání buddhistických termínů. Problémem však zůstává to, že dva předchozí tibetští císaři vynášející dřívější edikty nejsou jmenováni, objevuje se jen fráze „předchozí otec-božský syn“ (*sngon yab lha sras*), synonymum pro císaře. Cristina Scherrer-Schaub (2002) konstatuje, že verze textu nalezená v klášteře Tabo (*Ta pho*) v dnešním indickém kraji Spiti je odlišná a počíná líčením zmiňujícím jen edikt dříve vládnoucího císaře Thisong Decäna. Tomu tak připisuje druhý zmíněný edikt a datuje ho buďto do roku 783 či 795 a tento odlišný exemplář z Tabo považuje za verzi z doby jeho vlády. Třetí zmiňovaný edikt nelze přesněji datovat.

Nicméně ve výše přeloženém úryvku se zmiňuje, že třetí edikt nařizoval způsoby překladu podle *Ratnaméghasútry* a *Langkávátarasútry*. Po prozkoumání katalogu Mahávjútatti pak C. Scherrer-Schaub konstatuje, že se v něm objevují sekvence hesel, které se v podobném pořadí objevují i *Ratnaméghasútre*. Jádro či část *Mahávjútatti* tak lze vztáhnout k tomuto ranému ediktu neznámého císaře.

Z této analýzy vyplývá, že přes neustálé zdůrazňování role císaře Ralpačäna pozdějšími buddhistickými kronikami, se zásadní jazyková reforma a „velká revize“ udála již za jeho předchůdce Sänalega. Avšak nejen to, tyto zmíněné okolnosti poukazují na „revizi“ a systematickou snahu tibetského dvora o unifikaci překladů buddhistických textů jako sahající daleko hlouběji do minulosti a související s trojicí císařských ediktů. První z nich nelze bezpečně datovat, druhý pochází od císaře Thisong Decäna a lze ho snad datovat do roku 783 (ke kterému se přiklání Cristina Scherrer-Schaub) a teprve poslední z nich, Sänalegův, pochází z roku 814.

ii. Prostřední část tohoto textu obsahuje necelých 500 hesel, nicméně se zde, narozdíl od Mahávjútatti, objevují často podrobnější důvody pro překlad daného termínu do tibetštiny. Ze závěru celého textu vyplývá, že je věnovaná především diskutabilním a nejasným termínům, které je narozdíl od předchozí příručky *Mahávjútatti* třeba náležitě vysvětlit.

Ukázka:

mahásattva: *mahá* je „velký“ a *sattva* je „hrdina myslí“. Nepodobá se [svým] myšlenkovým usilováním o probuzení *šrávakům* a *pratjékabuddhům*. Protože [usiluje o] nabytí nesrovnatelného probuzení pro osvobození všech cítících bytostí, je zvaný „velký hrdina myslí“.

dašabhúmi: je „deseti [pevnými] místy“.¹¹² Protože se předchozí (či spodní) „místo“ má stát nositelem k nabytí ctnostných kvalit, toto „místo“ samo o sobě je „základnou“ ctnostných kvalit a je tak nazývané „[pevné] místo“.

Transliterace

ma hā satva zhe bya ba/ ma hā ni chen po/ satva ni sems dpa' ste/ nyan thos dang rang sangs rgyas kyi byang chub la sems bskyed pa lta bu ma yin gyi/ sems can thams cad bsgral ba'i phyir bla na med pa'i byang chub la zhugs pas na sems dpa' chen po zhe bya/

da sha bhū mi zhes bya ba sa bcu yin te/ sa gong ma'i yon tan thob par bya ba'i rten du 'gyur zhing/ sa de nyid yon tan gyi gzhi yin pas sa zhe bya/

iii. **Závěr textu** obsahuje krátkou poznámku na způsob kolofonu:

Všichni tibetští a indiští učenci stanovili závazný jazyk Dharmy v paláci Ončangdo. Pán a ministři po poradě vytvořili seznam. Nová slova, která nebyla dříve užívaná a o nichž nebylo dříve rozhodnuto, byla zavedena z rozhodnutí schromáždění učenců. Božský císař Thide Songcän je o to požádal a poté ustanovil, že nemají být pozměňovaná.

Tato poznámka na závěr vskutku nevyklučuje, že se jednalo o přidání nových výrazů do již existujícího seznamu, který byl tak jen rozšířený.

Kromě těchto dvou „lexikálních příruček“ měla existovat i nejkratší verze zmiňovaná pod názvem *Krátký [spis] o přesném způsobu porozumění [slovům a termínům]* (*Bye brag*

¹¹² Překládané v literatuře jako „deset stupňů“, neboť daná představa implikuje milníky po cestě či vertikálně zobrazovaný postup. Nicméně doslova je to „místem“ (sa), tento text upozorňuje na skutečnost, že je „pevným místem“, neboť je zároveň „základnou“, tedy místem sloužícím pro podepření.

tu rtogs byed chung ngu) či *Svalpavjutpatti*. Ta se nedochovala a někteří tibetologové vyjádřili názor, že se tato kratší lexikální příručka rozplynula v Mahávjutpatti, která mohla vzniknout přidáváním nových a nových termínů. Cristina Scherrer-Schaub vznik této nejkratší příručky spojuje s oním prvním císařským výnosem, proneseným po překladech *Ratnaméghasútry* a *Lankávatárasútry*.

Katalog textů Dänkarma (*Ldan / Lhan kar ma*)

Z dané doby se dochoval rozsáhlý katalog překládaných buddhistických textů nazývaný v literatuře Dänkarma či Lhänkarma (*Ldan / lhan kar ma*). Uchovaný byl v některých edicích Tängjurů (pekingská edice č. 5851, dergeská edice č. 4364). V kolofonech jsou pod ním podepsaní překladatelé Palceg (*Dpal brtsegs*), Namkha Ňingpo (*Gnam mkha' snying po*) v dergeském vydání a v pekingském navíc Lüwangpo (*Klu'i dbang po*), Nágéndraraksita a další. Tímto katalogem se zabývala M. Lalou (1953) a nověji A. Herrmann-Pfandt (2008).

Jestliže lexikální příručky prozrazují mnohé o způsobech překládání do tibetštiny, katalogy přeložených textů umožňují vytvořit si představu o buddhistických textech, které byly v tomto období Tibeťanům zprostředkované.

Texty zahrnuté v katalogu představují literaturu, která sloužila základem pro pozdější lépe organizované sbírky Kangjurů a Tängjurů. Veškerá literatura uvedená v katalogu, tj. 735 titulů textů uvedených v 27 oddílech, je buddhistická. Jen sedm položek z ní je představuje pravděpodobně tibetské práce. Jejich autorství je připisáno tibetskému císaři Thisong Decänovi. To může být chápáno jako reference k náboženské roli tibetských vládců – skutečnost, že jediné tibetské („vyšší náboženské“) texty pocházejí jen z pera císaře, svědčí o skutečnosti, že postavení tibetského mnišstva mu bylo značně podřízené, a zároveň, že toto nové náboženství bylo od počátku spojované s tím, co bychom dnes nazvali politickou mocí.

Tato literatura vstoupila ze značné části do sbírek Kangjurů a Tängjurů, které jsou v západní literatuře označovány za kanonickou. Tento termín „kanonický“ je v tibetském prostředí značně problematický, je však v západní literatuře zažitý. Pro pochopení o jakou literaturu se jedná, je třeba zdůraznit, že je vysokou náboženskou literaturu, kte-

rá zdaleka nebyla jen předmětem studia, ale i náboženské úcty. Nicméně nikdy nedošlo k její kodifikaci a soubor těchto autoritativních textů nebyl nikdy uzavřen v definitivní edici. Dänkarma představuje nejstarší počátek procesu vedoucího ke Kangjurům a Tängjurům.

Katalog Dänkarma je svědectvím nesmírného kulturního počínu, který proměnil Tibet a jeho následky jsou patrné dodnes. Od konce 8. do poloviny 9. století, tedy za necelých 100 let bylo přeloženo týmy indických a tibetských učenců přes 700 textů z naprosto odlišného a terminologicky nesmírně bohatého jazyka. Část z nich byla překládaná z čínštiny a zmiňují se i rukopisy z Chotanu. Tyto lze odhadem vztáhnout k ranému období překládání z konce 8. století.

Podle současného stavu bádání byl katalog Dänkarma sestaven v údolí Jarlungu v roce 812, ale u data zůstává stále stín nejistoty. Tibetské texty zmiňují i dva jiné katalogy z této doby, které se ještě donedávna zdály být ztracené. Jsou jimi katalog Phangthangma (*'Phang thang ma*) a Čhimpuma (*Mchims pu ma*). První z nich měl pocházet z kláštera Phangthang Kame (*'Phang thang ka med*), jehož lokalizace je v údolí Jarlungu. Druhý katalog Čhimpuma dává svým názvem najevo, že vzniknul u prvního tibetského kláštera Samjä. Triáda těchto katalogů je spojená s triádou lexikálních příruček. Na základě výzkumu Cristiny Scherrer-Schaub je možné se ptát, do jaké míry je i tato trojice katalogů spojená s údajnými třemi výnosy tibetských císařů.

Co se týče obsahu, oproti pozdějším sbírkám Kangjuru a Tängjuru je příznačná především absence velkého množství tantrických textů. Například dergeské edice zahrnují 486 titulů tanter v Kangjuru a 2608 titulů tanter v Tängjuru, tedy celkem 3094 prací. Katalog Dänkarma zahrnuje jen 12 tantrických textů. Je to největší disproporcí mezi těmito katalogy, která nemůže být vysvětlená jen neexistencí množství tanter v Indii té doby. Okolnosti této skutečnosti opět může podhalit úryvek z textu představeného v předchozí kapitole, totiž *Ustanovení slov[, textu o rozsahu] dvou bampo (Sgra sbyor bam po gnyis pa, Rta rdo 2003, str. 73, srov. Snellgrove 1987, str. 443):*

Tantry jsou nařízením (gzhung gis) učiněné tajnými a není povoleno je vykládat a odkrývat těm, kdo pro ně nejsou vhodnými. Do této doby se překládaly a pěstovaly, jsou však vyloženy v nejednoznačné řeči a stávalo se, že při nejasnosti se jich drželo doslova a to vedlo k jejich zvrácenému pěstování. Tantry i mantry se vybíraly a překládaly do tibetštiny,

avšak pokud nadále není z příkazu nejvyššího uděleno právo věnovat se překladům dháraní a manter, vybírání tanter, slabik manter a jejich překládání se neprovádí.

Obdobně se o zákazu překládání tanter zmiňuje i kronika *Hostina učenců*, která cituje rozsáhlou verzi kroniky *Bažä (Dba' bzhad)*:¹¹³

Z tanter se nepřekládala mahájóga, protože je účastná ctností heretiků a nevykazuje tak čistotu. Atijóga se nepřekládala, neboť ke "sféře dharmy" se v ní přistupuje se zvráceným pochopením. Mantrajóga se nepřekládala, neboť se v Tibetu neobjevili jedinci s takovou mocí. Krijá se nepřekládala, neboť bylo řečeno, že je účastná náboženských ctností bráhmanů a v Tibetu je méně takové čistoty. Anujóga se nepřekládala, neboť je naukou pro lhostejné ke špinavosti a v Tibetu je vznešenějších myšlenek. Upaja byla pokládána za odpovídající pro Tibet, a tak ji překládal Ješe Wangpo. Téměř všechny sútry a dháraní existující v Indii byly přeložené.

Tento úryvek tedy hovoří o tom, že *dháraní* (sbírky rozsáhlých manter) nebyly viděné jako problematické a z různých druhů tanter byla povolena jen *upaja*. Dnes v Tibetu tolik populární tantry *mahájóga* či *anuttarajógatantry* byly v té době zakázané. Herrmann-Pfand zmiňuje analogický zákaz v tehdejší Číně a je otázkou, zda to ovlivnilo zákaz překládání tanter v Tibetu (Herrmann-Pfandt 2008, str. 131).

Zbytek přeložených textů se však stal zárodkem specifík tibetského buddhismu, ke kterým se v pozdější době přidalo okouzlení v této době zakázanými tantrami. Tímto specifikem je nesmírná různorodost žánrů a množství přeložených textů, kterým všem císařská podpora dodala vysokého postavení. Jednotlivé žánry si mohly v konkrétních záležitostech i odporovat, nicméně Tibeťané později vynalezli způsoby interpretace, kterými se protiklady alespoň otupily. Narozdíl od mnoha jiných národních buddhismů jsou tak Tibeťané dědici obrovského množství indické buddhistické literatury, kterou uctívají v jejím různorodém celku.

¹¹³ Dpa' bo gtsug lag phreng ba 2002, str. 364: *tandra las ma hā yo ga mu stegs dge ba la gzud pa'i slad du gtsang dme med par bstan pas ma bsgyur/ a ti yo ga chos kyi dbyig (dbyings) lta bu ni ma rtogs par log par jug bar 'gyur bas ma bsgyur/ sngags yo ga nus pa can yang bod la nus pa mi 'byung bas ma bsgyur/ kri ya bram ze rnam dge ba la gzud pa'i phyir gsungs pa bod gtsang sbra chung bas ma bsgyur/ a nu yo ga rme bag can la bstan pa bod rtog pa che bas ma bsgyur/ u pa ya bod la ran par brtsis nas ye shes dbang pos bsgyur/.*

V následující pasáži bude představena alespoň kostra katalogu Dänkarma. Katalog zřetelně užívá různá kritéria pro klasifikaci textů. Kromě původu je to i žánr a nakonec i rozsah textu. Délka textů je uváděná v kategorii *bampo* (*bam po*), poměrně záhadnou mírou délky textu, neznámou z Indie ani z Číny. Uvádí se někdy jako rozsah 300 šlók (tibetských čtyřverší), ale to je třeba brát jako pouze orientační údaj.

Základní struktura katalogu Dänkarma

i. Pradžňápáramitá (*Theg pa chen po'i mdo sde shes rab kyi pha rol tu phyin pa*). 16 různých textů Pradžápáramit.

ii. Avatamsaka (také Mahávajpulja, Theg pa chen po'i mdo sde shin tu rgyas pa). Toto je soubor původně nezávislých textů uspořádaný do zhruba 40 kapitol rozsáhlé (vajpulja, *rgyas pa*) sútry, pojednávajících o rozmanitých tématech. Její součástí jsou i dvě samostatné sútry: text o „deseti stupních bóddhisattvy“ (*Dašabhúmika-sútra*) a *Gandavjuha-sútra* (překlad viz Cleary 1993).

iii. Ratnakúta (*Theg pa chen po'i mdo sde dkon mchog brtsegs pa chen po*). Tvoří ji 44 nejrozličnějších textů, které byly již v Indii opisované jako celek.

iv.–x. Mahájánské a hínajánské sútry, šástry. Tyto oddíly jsou řazené v množství kategorií dle různých kritérií. Jsou tu (iv.) rozsáhlé mahájánské sútry (*Theg chen mdo sde*, 11 titulů), (v.) mahájánské sútry do rozsahu 10 bampo (*Theg chen mdo bam po bcu man chad*, 89 titulů), (vi.) mahájánské sútry rozsahu do jednoho bampo (*Theg chen mdo bam po ma longs pa*, 27 titulů), (vii.) mahájánské sútry rozsahu do sta šlóků (*Theg chen mdo sde shlo ka brgya man chad*, 36 titulů), (viii.) mahájánské sútry přeložené z čínštiny (*Theg chen mdo sde rgya las bsgyur*, 21 titulů), (ix.) Mahásútry (*Mdo chen po*, 8 titulů), (x.) hínajánské sútry (*Theg chung mdo sde*, 37 titulů) a (xi.) šástry, tj. výklady Učení (*Bstan bcos*, 6 titulů).

xii. Tantry (*Gsang sngags rgyud*). Zastoupeno je jen 12 titulů (některé z nich jsou komentáři předchozích tanter). Většina těchto tanter bude později řazená do nejnižších oddílů *čarjá* a *krijá* tanter, typické *mahájóga* či *anuttarajógatantry* zde chybí. Objevuje se zde však překlad *Sarvatathágatatattvasamgraha*, tedy základního textu tzv. jógatanter. Dále *Sarvadurgatiparišódhana*, text užívaný pro účely pohřebních rituálů (viz Skorupski 1983).

xiii.–xiv. Dháraní (*Gzungs*). Dháraní jsou kategorií delších manter, etymologicky je slovo spjaté s významem „držet“ (vykládané jako „držící moc“). Obsahují oddíly (xiii.) pěti velkých dháraní (*Gzungs che lnga*) a (xiv.) různých rozsáhlých a krátkých dháraní (*Gzungs che phra sna tshogs*, 102 titulů).

xv.–xviii. Drobné texty. Obsahují zejména žánry modliteb, od (xv.) „vyslovení stovek jmen“ (*Mtshan brgya rtsa*, 8 titulů), přes (xvi.) různé chvály (*Bstod sna tshogs*, 23 titulů), (xvii.) různé modlitby (*Smon lam sna tshogs*, 11 titulů), až po (viii.) přání štěstí (*Bkra shis rnam grangs*, 6 titulů).

xix. Vinaja (*'Dul ba*). Texty vztahující se k řádovým pravidlům (30 titulů).

xx.–xxi. Komentáře k sútrám (*Mdo sde'i ťikā*). Tyto jsou zahrnuté do jedné kategorie (xx., 50 titulů) a zvlášť vydělené jsou komentáře k sútrám, které jsou přeložené z čínštiny (xxi, 7 titulů).

xxii. Výklady k madhjamace (*Dbus ma'i bstan bcos*). Obsahuje 12 titulů.

xxiii. Meditace (*Bsam gtan*). Obsahuje 8 titulů vztahujícím se k meditaci, včetně Ká-malašilovy Bhavanákrama a textu přeloženého z čínštiny (*Bsam gtan gi yi ge*).

xxiv. Výklady tradice vidžňánaváda (čittamátra) (*Rnam par shes pa'i bstan bcos*). Obsahuje 40 titulů včetně známých *Jógačarabhúmišástry* a dalších děl Asangy, Vasubadhua a Maitréji.

xxv. Různé výklady učení mahájány (*Theg chen bstan bcos sna tshogs*). Je seznamem 30 titulů známých děl od autorů Vasubandhua, Nágárdžuny, Šántidévy, atp.

xxvi. Výklady učení hínajány (*Theg chung bstan bcos*). Objevují se tu tituly 8 textů abhidharmy včetně *Abhidharmakóšakáriká*.

xxvii. Logika (*Tarka'i phyogs*). 27 titulů přeložených indických textů pojednávajících o logické argumentaci.

xxviii. Díla císaře Thisong Deucäna (*Khri lde mdzad*). 6 titulů buddhistických textů, které jsou vesměs modlitbami a souhrnem indických buddhistických textů.

xxix. Nerevidované texty (*Zhu chen ma bgyis*). Tento oddíl obsahuje dva tituly: *Pradžňápáramitu* o 4000 šlócích a *Mahásmrtjupasthánu*.

xxx. Nepřeložené texty (*Sgyur 'phro*). Je seznamem 5 titulů, které mají být přeložené.

Katalog Phangthangma (*'Phang thang ma*)

V nedávné době se objevil v Centrálním Tibetu zmíněný katalog *Phangthangma*. Byl vydán v Pekingu (Rta rdo 2003) a následně popsán (Halkias 2004). Tento katalog obsahuje 960 titulů textů rozdělených do 32 oddílů katalogu. Je evidentně pozdější a přestože jeho datování zůstává nejisté, existující argumenty odkazují k roku 842 jako době jeho vzniku, přestože poslední redakce daného exempláře mohla být provedená později. Uvedený nálezný katalog pochází z prostředí buddhistické tradice *sakja* (*sa skya*) a v textu samotném se objevují informace, že byl opsaný z daleko staršího iluminovaného svitku.

Již skutečnost, že se jednalo o svitek, poukazuje k možným stáří původního dokumentu, protože svitky byly nejstarším materiálem pro psaní. Tato nalezená kopie zmiňuje na závěr, že je svitek „věrně“ opsaný. Podle textu samotného měla být na svitku zobrazení indických překladatelů, buddhů, tibetských překladatelů a tibetských císařů. Zajímavou poznámkou je, že tibetští císaři měli být zobrazeni v mnišském oděvu.

Struktura tohoto katalogu se zásadně neliší od oné uvedené v katalogu *Dänkarma*, není však zcela totožná. Jakoby oba katalogy odrážely počátky pokusů o tibetskou klasifikaci rozsáhlého korpusu buddhistických děl, ke kterému v Indii nikdy nedošlo. Děje se tak značně nesystematicky a podle různých kritérií. Jedním jsou druh textů, dalším kritériem je původní jazyk překladu a dalším je rozsah.

Katalog *Phangthangma* obsahuje 126 titulů textů, jejichž autorství je tibetské. To je výrazný nárůst oproti katalogu *Dänkarma*, ve kterém je textů tibetského původu jen sedm. Nicméně z oněch 126 titulů je jen v 18 případech znám jejich tibetský autor, ostatní jsou anonymní. Všechny tyto tibetské texty jsou na buddhistická témata a často jsou jen stručnou chválou či komentářem k zásadním principům buddhismu. Mezi uvedenými autory se objevují opět příslušníci rodiny císaře, ale oproti katalogu *Dänkarma* i množství tibetských překladatelů.

Dochází k poklesu počtu textů přeložených z čínštiny a naopak nárůstu počtu sbírek dháraní (rozsáhlých manter). Unikátním oddílem, neznámým katalogu *Dänkarma* jsou „Tantry tří bran“ (*Sngags sgo gsum*), v nichž se náhle objevuje na 75 titulů tantrických textů, z nichž jen 7 je známých i katalogu *Dänkarma*. Text navíc v závěru hovoří o tom, že ne všechny tantry byly do katalogu zahrnuté. To odkazuje ke zvýšení pozornosti vůči tantrickým textům.

Katalog pravděpodobně konzultoval jak Dänkarmu (nazývanou *dpe rnying*, „starý vzor“), tak dnes nedochovaný katalog Čhimpuma (označovaný jako *yum*, „matka“). Zahrnutí jednotlivých textů do těchto předchozích katalogů bylo důležitým argumentem pro zanesení titulu přeloženého textu do stávajícího katalogu Phangthangma. Kromě toho bylo důležitým kritériem pro zahrnutí jiných textů i to, zda obsahují kolofony (*gyur byang*).